

לחיזוק אורשת יהדות ארזקו בטרך הקודש

תפארת אבות

דבר המערכת

"רחמנא אדכר לך זכותיה דצדיקיא דמערבא"

מועצת הרבנים במרוקו – באסיפה השנייה בשנת תש"ט (1949)

"עניין ראש חודש אלול תתחיל לקום באשמרותיך, לומר סליחותיך כי הוא מסוגל לתשובתך, וגם בו ימחלו לך כל עוונותיך, ותבכה ותתחנן אולי יראה ה' בעונייך, וימחה האל דמעה מפניך, כי כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעותיך. ואחר הסליחות תקרא תיקון חצות לילך כמו שעושים אנשי אמת אנשים חסידים, ושוב אל מלך ישראל אולי יחיה את נפשך ונפש עבדיך, אלה חמושים בפניך והתענה בו שני וחמישי קודם שיבוא ראש השנה ובו תחפש ותפשפש במעשיך" (רבי שלמה אדהאן, 'בנאות דשא', נד).

בהכנסנו לחודש אלול, חודש הרחמים והסליחות, בו כל לב יפחדון ויתרגשון, אשר גם הדגים שבים יחשבון דרכיהון, ומי לא ירעד לקראת יום הדין הגדול והנורא?

והנה מן הטובות אשר הטיב ה' יתברך עם בראיו, כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מעשיהם ולנוס מפח פשעיהם ולשוב בתשובה. ואע"פ שהתשובה טובה ומקובלת בכל עת – ימי אלול מוכנים ומסוגלים יותר לקבלת התשובה, כי ה' פשוטה.

עדה קדושה, האמת תעיד שמלבד תשובת היחיד של כל פרט ופרט מאתנו, החובה מוטלת עלינו כעדה בכללותה, לשוב בתשובה על עזבנו את תורת רבותינו, ועל זניחתנו את מסורת אבותינו מימי קדם. וחדשים לבקרים קמים עלינו, לשרש לעקר ולגנח את אורחותינו, מנהגי עדתנו המפוארה, לבטלם כעפרא דארעא. עד שאלו הדברים במנהגי אבותם, לבורים ייחשבו הם ועדתם, וזה דבר שלא היה מעולם, לומר קבלו דעתי ולא אותם, אע"פ שענקים היו בחכמתם, ומסרו נפשם על קבלתם המסורה בידם.

ותודה לא-ל-עולם, וברוך הוא וברוך שמו ששמנו מזרעם, ולו רק בכדי לצאת ידי חובתם, שומה עלינו לשמר תורתם, ולשמך כן יוצא עלון זה לאור עולם.

חיזוק ואמץ ואל תחתו שומרי מורשתם!

מערכת "תפארת אבות"

פרפראות מוחכמינו

ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה (דברים י"א, כו) ראה והתבונן שבעניין **האנכי** שהוא רומז לגאווה יש בזה ברכה וקללה, הברכה באם זה יסייע לך לשמור המצוות ולא להתבייש מפני המלעיגים, והקללה באם אינו שומע למצוות ה' כי הגאווה שורש הרע לכל החטאים והקללות רחמנא ליצלן.

רבי נסים דין, 'מעין גנים'

את-הברכה אשר תשמעו... והקללה אם לא תשמעו

(דברים י"א, כז-כח)

אצל ברכה כתוב **'את'** לרבות, ואצל הקללה לא כתוב **'את'**, על פי מה שאמור בגמרא המצווה יש לה קרן ויש לה זכות. אבל בעבירה יש לה קרן אך אין לה זכות, ולזה כתיב 'את הברכה' להביא הזכות, לא כן בקללה מאחר שאין לה זכות.

רבי יהודה אלבאז (1770 - 1847), **דיין בעיר ספרו**, 'שבות יהודה'

כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' א-להיך;

כי יכרית ה' א-להיך את הגוים (דברים י"ב, כח-כט)

סמיכות הפסוקים באה ללמד שאם תעשה הטוב והישר דהיינו לפני משורת הדין, אז כשתצא למלחמה יכרית ה' את הגוים מפניך. על דרך 'ויהי דוד עושה משפט וצדקה', דהיינו משפט שיש בו צדקה, דהיינו לפני משורת הדין, 'ויואב על הצבא', ומכלל הן אתה שומע לאו.

רבי יוסף הכהן (חי בסביבות 1900), מהכפר **אלקלעא**, 'שופריה דיוסף'

ולא ידבק בידך מאומה מן-החרם...

ונתן לך רחמים ורחמיה (דברים י"ג, י"ח)

אחרי החרמת עיר שלמה והריגת תושביה, אולי נדבק האדם במדת האכזריות ומי יאמר שפעולותיו לשם שמים ולא מאכזריות טבעית? אם לא נדבק בידו מאומה, ממש מאומה מן החרם, זה גילוי שמעשיו לשם שמים ואז ה' מבטיח שאם נדבק בו שמץ אכזריות, יתן לו הרגשת רחמים, וייהפך שוב לרחמן. ובגלל זה גם אחרי שנת שמיטה מתקיים מעמד הקהל, שמא דבקה באדם מדת הנטילה ממה ששייך לזולת כתוצאה מן ההפקר שהונהג בשנת השמיטה. בא מעמד הקהל ואומר עד כאן, מכאן ואילך חוזרים לחיים רגילים ולשמירה על מסגרות אנושיות מחייבות.

כי פתח תפתח את ידך לו (דברים ט"ו, ה)

צדקה בא' ת-ב"ש היא גם כן צדקה. ובזה יובן מה שאמרו חכמינו ז"ל 'גדולה צדקה שמהפכת מדת הדין למדת הרחמים', כי ידוע מדברי המקובלים כי כל חילוף בא' ת-ב"ש הוא דין, וידוע כי כל צדקה היא ממת הרחמים, כי אם לא יהיה רחמן לא יעשה צדקה. וזהו שאמרו 'גדולה צדקה, ומהו גדולתה? שמהפכת מדת הדין שהוא חילוף א' ת-ב"ש שהוא דין למדת הרחמים שחילוף א' ת-ב"ש דידה [שלח] הוא גם כן צדקה שהוא רחמים, וזהו מה שנאמר "רוזף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד".

רבי רפאל משה אלבאז (1823 - 1896), **דיין בעיר ספרו**, 'עדן מקדם'

מלוקט מהספר 'עלי דשא'

העלון מוקדם: להצלת תמר בת גליה, טל בן ורד ובי"ב, אסף בן אילנה ובי"ב, גלעד בן פינינה לזיווג רפואה ושמחה, לרפואת אשר רפאל בן רחל, יצחק בן אסתר, רפאל אורי ישראל בן שלומית, מרים בת אסתר, פינינה בת אסתר, ולהבדיל לענין עט"ר ר' אלעזר אביחצירא יע"א, יחיא ואורה שרעבי ני"ע, מסעודה בת עישה ני"ע. **תודתנו לתורמים:** משפחת אברהמי הי"ו. דוד פתימה הי"ו.

כס"ד, שבת קודש פרשת ראה | גליון מס' 5 | אלול ה'תשע"ו
להקדשה, לתרומה ולהפצת העלון באזורכם: tiferet.avot1@gmail.com
תגובות יתקבלו בברכה. נא לשמור על קדושת הגליון. אין לעיין בזמן התפילה.

גאוני בבל ויהדות צפון אפריקה

שליטת הגאונים בעולם היהודי

גאוני בבל וארץ ישראל שלטו בכיפה בכל תחומי היהדות (תלמוד, הלכה, דקדוק, פיוט ומחשבה) בין השנים 589 (מר חנן מאשקייא ראשון גאוני בבל) ל-1038 (שנת פטירתו של רב האי גאון הנחשב לאחרון גאוני בבל). בזמן הראשון פנו אל השיבות הבבליות בעיקר יהודי בבל עצמה והארצות הסמוכות לה. אולם לאט-לאט הולך ומתרחב היקף השפעתן של הגאונים, והשאלות מתחילות לבוא אליהם מכל הארצות. הפניה לגאונים נובעת מהתפשטות התלמוד בתפוצה היהודית. לימוד התלמוד בקרב הקהילות הרחוקות מבל היה מלווה בקשיים, הן בשל לשונו וסגנונו התמציתי, והן בשל גרסאות משובשות שהגיעו לארצות אלו. לפיכך, נזקקו יהודי העולם לקבלת הגאונים ולמסורתם בפירוש התלמוד, שנוצר בישיבותיהם (סורא ופומפדיא). הגאונים חינכו את יהודי הגולה להביט על התלמוד כעל יסוד היסודות בחייהם שממנו אין לזוז.

קבלת הגאונים בצפון אפריקה וספרד

השפעת גאוני בבל על התפוצה היהודית לא היתה במידה שווה. יהודי **אשכנז וצרפת** קיבלו את השפעת המרכז הבבלי באמצעות ארצות אחרות ודרך צינורות שונים. קהילות אלו, שלא היו תחת השלטון המוסלמי, קיבלו השפעה מועטת ביותר מגאוני בבל.

לעומתם, יהודי **צפון אפריקה וספרד** עמדו בקשר מתמיד עם הגאונים, וקיבלו את השפעתם "בדרך המלך" ובשפע עצום. ב**ספרד** למשל, אחד מחכמי פומפדיא כתב לנשיא רב חסדאי אבן שפרוט (חי בספרד בשנים 915 - 975), שבימי אבי זקנו, הגאון רב צמח בן פלוטו, שלחו יהודי ספרד ושאלו ספיקות שהיו להם מן התלמוד כולו, ורב פלוטו שלח להם את התלמוד ופתרונו. מן הגאונים שהרבו בייחוד לשלוח תשובות לספרד, היו רב נטרונאי גאון, רב עמרם גאון ואחרון הגאונים רב האי גאון.

ובמה שנוגע ל**אפריקה הצפונית**, בכל תקופת הגאונים אין אנו מוצאים ארץ או מדינה, שיהודיה עמדו במשא ומתן תמידי עם השיבות הבבליות כיהודי צפון אפריקה. אלפי תשובות נשלחו לארץ זו. רבו בייחוד התשובות שנשלחו לקהילת **קירואן** (בתוניס) במשך זמן של 300 שנה בקירוב. אחריה הולכות קהילות: **פאס** (במרקו), **גאבס** (בתוניס), **תלמסאן** (באלג'יר), **סיג'ילמאסה** (היא **תאפילאלת** שבמרקו), **תהרת'** (בין מרקו לאלג'יר) ואחרות.

הרוב המכריע של התשובות שנשתמרו בהן שמות השואלים ושמות הקהילות, הן אלו שנשלחו לצפון אפריקה. כמו למשל תשובות רב סעדיה גאון (חי בשנים 882 - 942) מימי שבתו במצרים ועד לימי עמידתו בראש ישיבת סורא, תשובות רב האי גאון (חי בשנים 939 - 1038) לתלמסאן (באלג'יר) וסיג'ילמאסה (במרקו), ועוד. התשובות החשובות ביותר העוסקות בענייני אמונות ודעות, ובשאלות פילוסופיות, ובנושאים הנוגעים לדברי ימיה של התורה שבעל-פה וחקירתה, נשלחו כמעט כולן לאפריקה הצפונית, כי היו שם חכמים מופלגים שעל כל הספיקות שנתעוררו אצלם, בקשו תשובות מהגאונים.

חשיבות הקשר עם הגאונים

קהילות צפון אפריקה וספרד קיבלו עליהן את הסמכות ההלכתית של גאוני בבל ללא עוררין. הקשר עם הגולה התבטא אף בתמיכה כספית שתמכו קהילות הגולה בישיבות הבבליות, והמכתבים הרבים שנתגלו בגניזת קהיר, מלמדים על קשרים הדוקים אלה. קשרים אלה אף סייעו ליצירת קשרי מסחר בין-לאומיים שהיהודים מילאו בהם תפקיד נכבד ביותר. הישיבות הבבליות היו מעוניינות בריבוי השו"ת משתי סיבות: מתוך רצונם להרביץ תורה בעם ישראל, וגם בשביל קיומן החומרי כי יחד עם השאלות היו הקהילות הרחוקות שלוחות גם סכומי כסף להחזקת הישיבה.

(בכתיבת מדור זה נעזרנו בספר 'הרי"ף - בין ספרד לאשכנז')

נחלת אבות - פרקי אבות

רבי יוסף משאש זצ"ל

משה **'קבל'** תורה מסיני, להודיע שהיה כוחו גדול מאוד יותר מכל ישראל, עד שהוא לבדו זכה לקבל את התורה.

נער לא ימיש מתוך האוהל

והנה ביהושע מצינו דכתיב ביה "ומשרתו יהושע בן נון נער, לא ימיש מתוך האהל" (שמות לג, יא), ועוד כתיב "והיה כבוא משה האהלה ירד עמוד הענן ועמד פתח האוהל ודבר עם משה" (שמות לג, ט). ובעת דבר ה' אל משה באוהל ודאי שיהושע היה מבקש לצאת מפני כבוד ה' בדברו עם משה רבו, ומשה לא היה מניחו לצאת, ואף כי ודאי יהושע לא היה מבין דברי ה' עם

משה כי לא היה מוכן לנבואה כמוהו, עכ"ז ודאי שהיה משיג קדושה יתרה וכ"ז מפני שמשה רצה למסור לו התורה וסתריה, ולכן לא אמר התנא הקדוש שיהושע **'קבל'** ממשה, כי מצד עצמו לא היה אפשר לו לקבל יותר מאחרים, רק מצד אהבתו של משה בו שהיה מניחו תמיד באוהל כדי למסור לו את התורה.

ויהושע לזקנים

ואמנם לעניין יהושע עם הזקנים היו הצדדים שקולים, כי הזקנים היו מלומדים מצד עצמם, מה שלמדו בנערותם מפי הוריהם ומוריהם, ולכן גם יהושע לא הוצרך למסור להם את הכל, כי גם הם כבר היו יודעים חלק גדול, ולכן לא שנה בהם רבינו הקדוש לא קבלה ולא מסירה.

וזקנים לנביאים

וכן היה הדבר בימי הזקנים עם הנביאים, שהנביאים מצד עצמם הרבה למדו מרבותיהם וכד' והזקנים לא מסרו להם רק דבר מה שחסר להם ולכן מפני שלא היתה מסורת שלמה ולא קבלה שלמה לכן שתק התנא גם **משינאים**.

ונביאים מסורה לאנשי כנסת הגדולה

ואמנם הנביאים בכוח נבואתם וחכמתם וקדושתם ידעו המסירה בשלמות כאשר מסרה משה ליהושע, ומסורה בשלמותה לאנשי כנסת הגדולה ולכן שנינו בהם **'ומסורה'**. זהו רבותי מה שיכולתי להגיד לכבודכם עתה מתוקף החום, המקום ב"ה ירחמנו כרוב רחמיו, אמן.

(מתוך 'נחלת אבות' לרבי יוסף משאש זצ"ל)

משה קיבל תורה מסיני

ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסורה לאנשי כנסת הגדולה (אבות א, א)

מורי ורבותי בשבת החולף דיברנו בטעם קבלת התורה **מסיני**, ועתה נתנה ראש לדקדק בלשונו הטהור, שבמשה שנינו **'קבל'**, וביהושע לא שנינו יהושע **'קבל'** ממשה, ובזקנים ונביאים **עבר בדומיה**, לא קבלה ולא מסירה, ובאנשי כנסת הגדולה חזר ושנה **'ומסורה'**, מדוע כל אלו ההפכים?

כי שמש ומגן ה' א-לוהים (תהלים פד, יב)

ולדעתי המעט נראה שהמשורר הא-להי [דוד המלך ע"ה] המשיל את בוראו כביכול לאחד מבראויו שהיא השמש, ולאחד מתחבולות האדם במלחמתו, שהוא המגן. והטעם נראה לענ"ד כי שניהם [השמש והמגן] מתהווים על ידם הרבה הפכים, למשל: פני הכובס נשחרים מחום השמש והבגדים מתלבנים. הדונג, החלב והדבש ניתכים כמים הניגרים מחום השמש, והטיט מתייבש, וכיוצא בזה הרבה. וכל ההפכים הללו אינם באים מחמת השמש, רק מצד המקבלים, כל אחד מקבל לפי טבעו. וכן המגן שהיו לזקנים אנשי המלחמה בידם להגן מפני מכת חץ, חרב וכידון, מי שהיה גיבור וידי אמונה בבקיאיות גדולה ומהירה להפוך אותו מכאן ומכאן מצדדי הפנים ולמעלה ראש, ולמטה בחזה, היה ניצול, ומי שהיה חלש או אינו בקי בתהפוכות המגן היה לוקה, נפצע או מת.

כן הדבר להבדיל אלף אלפי הבדלות, המקום ב"ה חפצו ורצונו להשפיע לכל, מרוח חכמה ובינה, קדושה, טהרה, ונבואה, והדבר תלוי בכוח המקבל, אם כוחו גדול מאוד לפשט ממנו החומריות הגסה ולדבק לבו ומחשבתו בקדושה העליונה, יוכל להתעלות עד מדרגת המלאכים, ואם לאו, לא יקבל רק כפי הכנתו, ואם לא הכין כולם לא יקבל כלום.

מרע"ה הגבור שבכולם

כן היה הדבר בעת מתן תורה, המקום ב"ה בעת נגלה בסיני פתח נון"ן שערי בינה, והגיבור שהיה בכולם שזכה להבין הכל ע"י עוצם הכנתו אל הקדושה העליונה, היה משה איש הא-לוהים. וע"ז תלה רבינו הקדוש הדבר במקבל ואמר

מנהגנו לענות ברוך הוא וברוך שמו גם בברכות

שבהם יוצאים ידי חובה

שורש המנהג לעניית ב"ה וב"ש

מקור מנהג זה הינו משו"ת הרא"ש (כלל ד, סימן יט), שכתב: "ושמעתי מאבא מארי (ר' יחיאל) ז"ל שהיה אומר על כל ברכה וברכה שהיה שומע בכל מקום, ברוך הוא וברוך שמו וזה הוא שאמר משה רבינו ע"ה 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוהינו' (דברים לב, ג), ע"כ. וכ"כ הרמב"ם (פיהמ"ש יומא, פרק ג', ט'): "אמר הכתוב 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוהינו', ובא בקבלה כי משה רבינו ע"ה אמר לישראל, בזמן שאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גודל לאלוהינו, וכן ראוי ומצוה לעשות כן תמיד".

סמוכות מה"ס ומהמדרש

אומרת הגמרא ביומא (זז). "תניא רבי אומר 'כי שם ה'... אמר משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה 'אתם הבו גודל'. חנניה בן אחי ר' יהושע אומר 'זכר צדיק לברכה', א"ל נביא לישראל בשעה שאני מזכיר צדיק עולמים [הקב"ה] אתם תנו ברכה". בספר 'חרדים' (מצות עשה מדברי סופרים התלויות בפה, פ"ד סימן יז) כותב:

ועוד במדרש בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה, אתם הבו גודל לאלוהינו, מכאן שעונים ב"ה וב"ש על הזכרת ה'.

רבותינו הטור והשו"ע לא חילקו

הטור העתיק את לשון אביו הרא"ש, וכן העלה לדינא מרן בשולחנו הטהור (קכד, ה) 'על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום אומר ברוך הוא וברוך שמו', ומתוך שסתמו דבריהם וכתבו שעל כל ברכה וכו', דמלבד סתימת הלשון, גם דקדוק הלשון כל ברכה... בכל מקום...מורה שכל הברכות נכללות בין שאדם חייב בהם, בין לא חייב, דאל"כ היה להם לחלק בין הברכות שיוצא בהם ידי חובה לברכות שאין יוצא בהם ידי חובה, ומשהביאו את דברי הרא"ש בלא חילוק הרי משמע שהם סוברים שבכל הברכות כולם צריך לענות ב"ה וב"ש.

עניית ב"ה וב"ש הלכה או חסידות?

הנה יש שכתבו שלענות ב"ה וב"ש אין זה חיוב כלל, ואינו אלא מנהג חסידות. אמנם השיב על כך כמוהר"ר שלום משאש ע"ה (שמש ומגן ח"ב, סימן לה): "...ומעתה אין לנו לומר שהרא"ש דברי חסידות שנה, דהרי מביא ראיה מהש"ס דיומא (כנז) שכולם הלכה ולא חסידות... והרי הטור והשו"ע נמשכו אחריו והעלו להוראה לפסק ערוך בשו"ע, מוכח שהוא לדינא¹.

ענת רבנו שמואל אבוהב דאין לענות משום הפסק

בספרו שו"ת 'דבר שמואל' (סימן רצה) העלה שאדם השומע ברכה מחברו ומתכוון לצאת יד"ח, נחשב הדבר כאילו מברך הוא הברכה בעצמו ואם יענה ב"ה וב"ש הוי כמפסיק ומוסיף ומשנה מטבע שטבעו חכמים בברכות...ע"ש.

והביאו ה'מעשה רוקח' על הרמב"ם (פ"א מהלכות ברכות, הלכה יא) וכתב דרבי שמואל אבוהב כתב כן מסברא דנפשיה [מעצמו]...דאם נשווה השומע כמברך ממש א"כ גם אמן לא יוכל השומע לענות שהרי 'כל העונה אמן אחר ברכתיו הרי זה מגונה', ועוד שהשומע חזרה מהש"ץ אף אם מתכוון לצאת ידי חובה, עונה אמן אחר ברכות הש"ץ, ולכאורה אין שייך לענות אמן כיון שהוא צריך לכוון מילה במילה מהש"ץ, והרי הוא מפסיק בעניית האמן. ותיירך דאין לדמות השומע ומתכוון לצאת כאילו מברך ממש בכל פרטיו², ע"ש באורך ורוחב. וכ"כ המהר"מ שיק בתשובה (סימן בא) **דגם בבית מדרשו של החתם סופר היו עונים ב"ה וב"ש אף בברכות שיוצאים בהם ידי חובה ולא מיחה בהם...** וכמו שהאמן שעונה בסוף אינו חשוב כהפסק, הוא הדין ב"ה וב"ש אינו הפסק וכו', ע"ש.

חששו של בעל 'שושנים לדוד'

חשש נוסף מובא ע"י רבי דוד פארדו ע"ה ('שושנים לדוד', ברכות פ"ח, משנה ח) דבעוד שאומר השומע ב"ה וב"ש אין החזן ממתין לו, ועל ידי כך נשמטים מהשומע שתיים ושלוש תיבות מן הברכה, ואיך יצא ידי חובה בברכה כשחסרים לו חלק מהתיבות? והרי צריך שישמענה מתחילתה ועד סופה. ותיירך זאת ה'שמש ומגן' (ח"ב, סימן לד) וז"ל: **"הנה לזה ראיתי במרוקו ובכל מקום שגזעיהם הרבה בזה, והמברך ממתין עד שגומרים הקהל עניית ב"ה וב"ש...ואז מסיים הברכה וליכא שום חשש,**

וממילא גם ה'מטה יהודה' ודאי יודה שאין חשש", והוסיף שכ"כ הגרע"י ע"ה (חזו"ט), הלכות סדר ליל פסח, אות יד) שאם המברך ממתין לקהל שיענו ב"ה וב"ש ואז ממשיך הברכה באופן שכל הקהל ישמעו כל הברכה מראשה לסופה, אין בזה כל חשש.

מין החיד"א לא הכריע בדבר, ולבסוף חזר בו

מצינו למרן החיד"א ע"ה (ברכ"י ריג, ס"ק ג) שהביא דברי ה'דבר שמואל', 'השושנים לדוד' ה'מעשה רוקח' (כנז) וסיים בזה הלשון: "ועתה אמת אגיד כי כמעט שעברתי בפרק זה ולא מצאתי ראיה מכרעת במי שמכוון לשמוע כל הברכה לאחד מהצדדין, אמנם הואיל ונפק מפום אריוותא כמו שכתב הרב הנזכר [ר' שמואל אבוהב] נכון להיזהר, אך אין למחות במי שעונה ב"ה וב"ש. וכתב ב'עטרת שלמה' (דיין, סימן י) הרי שהחיד"א לא הכריע בדבר, ורק כתב ש"נכון להיזהר" ואין בלשון זו להורות על נטיית הדעת כלל, שדבר ידוע בכללי הפוסקים שאף כשמרן הב"י כותב לשון 'צריך להיזהר', אינו מדינא כי אם ממידת חסידות, ע"כ. ברם מרן החיד"א בספרו 'יוסף אומץ' (סימן ע, אות ג) לאחר שהביא דבריו שכתב בברכ"י (כנז) כותב עדות חד משמעית: "ומנהג העולם יודעים ולא יודעים לענות ב"ה וב"ש אף בברכה שיוצאים בה ידי חובה". הרי משנה אחרונה עיקר, ונראה שכונתו כחזרה מדבריו בברכ"י ושצריך ללכת אחר מנהג העולם בסגירת עיניים ודאי מיוסד הוא על האמת.

עדות רבי חיים פאלג'י שכן המנהג בכל ישראל

וכ"כ רבי חיים פאלג'י (שו"ת 'לב חיים', ח"ב סימן קט) וז"ל: "וכן הוא המנהג בכל תפוצות ישראל, וכן נהגו בעירנו איזמיר [תורכיה] בפני כמה רבנים גדולים, ונער הייתי גם זקנתי, ונתגדלתי על ברכי יוסף מר זקני ז"ל [הגאון בעל ה'חקרי לב'] והיה נוהג לענות ב"ה וב"ש על כל ברכה שהיה יוצא בה ידי חובה, וכן נהגו כל הרבנים אחריו, ע"ש. וכ"כ בנו רבי אברהם (ויען אברהם, סימן יד) שבכל מקום עונה ב"ה וב"ש אף בברכה שיוצא בה ידי חובה.

מדברי רבותינו עולה לקיים המנהג בכל תוקף!

וכן היה המנהג פשוט במרוקו כמו שכתב רבי רפאל ברוך טולידאנו (קצוש"ע, סימן קכד, כו) "ומנהגנו לענות ב"ה וב"ש אע"פ שמתכוונים לצאת ידי חובה באותה ברכה. וכן ראוי לעשות, דאין לשנות המנהגים אפילו בברכות, כ"ש בזה דמין ברכה הוא". ובספר 'ישראל סבא קדישא' (ע"מ 240) העיד רבי דוד יהודיף זצ"ל על חמיו הקדוש, רבינו הבבא סאלי ע"ה: **רבינו הקפיד על השומעים שיענו ברוך הוא וברוך שמו ואפילו בברכות שיוצאים בהם ידי חובה, כמנהגנו ולא חשש להפסק. ומעשה באברך אחד שהתארח אצל הבבא סאלי ע"ה ולא רצה לענות ב"ה וב"ש בטענה שזה הפסק, ודבר זה לא נעם לרבינו והוא העיר למסובים האחרים: אתם אל תלמדו ממנו, אנחנו מנהגנו לענות ברוך הוא וברוך שמו על כל הברכות וגם על אלו שיוצאים בהם ידי חובה...ואינו חוששים להפסק כלל ועיקר!**" וכן העיד על מנהג מרוקו חבר לשכת הרבנות בירושלים רבי דוד עובדיה ע"ה בספרו 'נהגו העם' (ברכות אות א). וכן מנהג ירושלים כדכתב ר' עמרם אבורביע (נתיבי עם, סימן קסז) "ואנן בדין מנהגנו בירושלים לענות על כל ברכה, גם על המוציא, קידוש וכו', כיון שמרן הש"ע פסק להלכה שצריך לענות ב"ה וב"ש בכל ברכה. וכ"כ רבי מכלוף אביחצירא (יפה שעה, סימן יט) **"מנהגנו שאנו נוהגים בתאפילאלת אנחנו ואבותינו ואבות אבותינו ורבותינו ז"ל וזיע"א לענות בכל הברכות כולם ב"ה וב"ש וכו', ע"ש³.** וכן מנהג תוניס כמ"ש רבי בוגיד סעדון (ירחון 'אור תורה', תשרי, תשל"ג, עמ' קעח), **ג'רבא** (שו"ת 'שואל ונשאל', ח"א, סימן כה וסימן כז), **ארם צובא** (שולחן המלך, סימן כג, אות לד) **ולוב** ('נחלת אבות', מנהגי שבת אות מה).

גם בארץ ישראל יש לשמר מנהגי מרוקו

נשאל רבינו שלום משאש (שמש ומגן, ח"ב, סימן לד) האם גם בארץ ישראל יש לענות ב"ה וב"ש בברכות שיוצאים בהם ידי חובה? והשיב: **"מיום בואי לארץ ישראל ועד עתה, זה י"ב שנים ויותר, לא שיניתי שום מנהג ממה שהייתי נוהג במרוקו, ומנהג זה בכלל. כי במרוקו כל העם קטן כגדול ובכללם רבנים גדולים ועצומים היו עונים ב"ה וב"ש על כל ברכה בלי שום חילוק...וזו לשון החתם סופר (א"ח, סימן בא) 'ובפרט בדברי המנהגים אין לזלזל חס ושלום במנהגי ישראל אפילו כל שהוא...'**

(במדור זה נעזרונו בספרים 'מנהגי עולמי' ו'עטרת אבות')

מים חיים - תוספת עיין

יש חילוק בין השומע ומתכוון לצאת ובין מי שאינו מתכוון לצאת, היה לו להראש"ל לפרש דבריו ולומר שדווקא בברכה שאינו יוצא ידי חובה יש לענות ב"ה וב"ש, ולא לתתם ולתת מקום לטעות בדבריו. (3) והוסיף דמה שכתב החיד"א **יודעים** ולא יודעים, הכוונה גם לתלמידי חכמים דמנהג זה התפשט אף אצל ת"ח ולא רק בדלת העם.

(1) ואף שמרן לא כתב בלשון 'צריך' או 'חייב' אלא סתם 'על כל ברכה...הלא כל הסימן כולו הולך בסגנון זה, דבכל הסעיפים לא כתב צריך, עיין בסעיף ו (שם) שכתב הש"ע: "ויענו אמן אחר כל ברכה..." האם נאמר שזה חסידות ולא חובה? אלא ודאי שכולם חובה הן, וזהו דבר פשוט, ובוודאי שלא יערב מרן ז"ל מילי דחסידותא עם מילי דחובה. (2) ועוד כתב שם דאם

מלכי רבנות - חבלי האערב

רב וכיבודו והיו שומעים בקולו הן במילי דעלמא והן במילי דשמיא. ביתו שימש מקום עליה להיפקדותן של עקרות ולרפואתם של חולים חשוכי מרפא. כמו כן, רבינו היה מאוד קנאי בעניין טהרת המשפחה ושמירת שבת, ולא אחת היה תולה את ישועת הבאים לקבל את ברכתו בשמירת מצוות אלו.

היו זהיר בגחלתן שלא תכונה

מעשה שהיה באחת השבתות הראשונות של רבינו בארץ. יהודי השכונה התלוננו בפני רבינו אודות יהודי אחד אשר בכל שבת קודש יוצא מביתו עם גגלה טעונה בסיגריות וגרעינים, ומוכר ברחובה המרכזי של השכונה. בצאת השבת הלך הרב יחד עם שני גבאים להוכיחו על חילול השבת. אשתו ששכבה במיטה קראה לבעלה: כנס הביתה ואל תשמע לרב! שאל אותה הרב: מדוע את מתערבת? ענתה האישה בחוצפה: לך מפה, אנו נמשיך למכור בכל שבת! אמר לה הרב: תשכבי ולא תקומי. יצאה הגזירה מפי השליט, ולמחרת הודיעו לרב שאשתו של המוכר נפטרה בשנתה. מאז נודע עוצם גדולתו והכל היו זהירים בכבודו.

חבל על דאבדון

באחת השנים נשרף ביתו של הרב יחד עם כל הספרייה המפוארת והענפה שהיתה לו. היו שם ספרים מימי מרן השו"ע ועוד ספרים עתיקים. גם ספר חידושים על התורה שחיבר הרב וכבר היה מוכן לדפוס, וכן גם ספר תורה חדש נשרפו בעוונות הרבים. כעבור מספר שנים החל רבינו לכתוב את אשר חננו האל, עד שהוציא את ספריו - 'יש מאין' - ג' חלקים, הכוללים חידושים על התורה, תהלים, נ"ך ומדרשי חז"ל, דרשות בנושאים שונים ושו"ת.

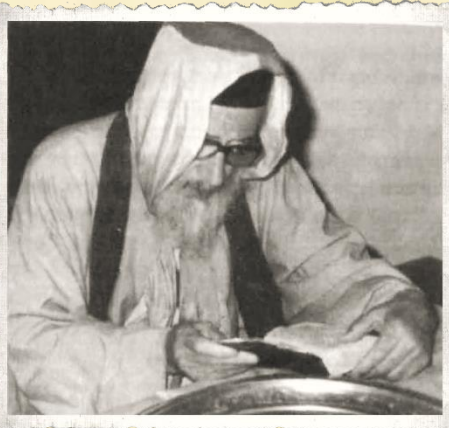
ככל היוצא מפי - יעשה

סיפר אברך מבאי ביתו אודות קבוצת ת"ח שבאה להתברך מפי הרב. רבינו שהיה מכבד מאוד ת"ח ביקש שיכינו עבורם סעודה, למרות שבאותה עת לא היה מספיק לחם בבית. אמרו לרב: אולי לא ניטול ידיו, היות ואין מספיק לחם. ענה להם הרב: עיקר הסעודה היא הלחם, אתם תעשו הנטילה והלחם יגיע. האורחים עשו כדבריו והחלו לאכול. לפתע הגיעה אישה המבקשת להודות לרב על שנושעה מברכותיו, ובידיה חלות אשר אפתה. כל הנוכחים במקום נפעמו מביטחונם הגמור של רבינו בהקב"ה.

נשבה ארון האלוקים

רבינו נתבש"מ בט"ז אלול תשנ"ד (1994), והוא בגיל 91. באותו לילה יצאה לווייתו מביתו שבשכונת מוסררה. על באי ביתו נמנו כל שכבות האוכלוסייה ועובדה זו בלטה עד מאוד במסע הלוויה. בין האלפים שנאספו מול ביתו, היו שומרי מצוות לצד כאלו שאינם. הרב"ג רבי מרדכי אליהו זצ"ל ספד לו: "אנו מלווים גדול בתורה, ביראת שמים ובתורת הקבלה. כל ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'. כל אחד יעשה חשבון נפש". הרב אליהו ציין את הענווה המופלגת שאפיינה את רבינו, שכאשר היו מספרים לו שפלוני נפקד ואלמוני החלים בעקבות ברכותיו, היה אומר שאין זה בזכותו אלא בזכות רבו הבבא סאלי זצוק"ל. רבינו נטמן בהר המנוחות בירושלים. זיע"א.

(בכתבת מדור זה נעזרנו בספר 'ארזי הלבנון')

חלום הסכין

הבבא סאלי נהג לא לאכול בשר במשך כל השבוע, מלבד בשבת ורק משוחט מומחה ויר"ש בתכלית. מדי יום שישי, רבינו היה שוחט עבורו עוף, אך לא לפני שהבבא סאלי היה בודק את סכין השחיטה בעצמו (וידוע שר' רפאל ברוך טולידאנו זצ"ל היה שולח את תלמידיו לבבא סאלי ללמוד את מלאכת השחיטה מרוב מומחיותו). פעם אחת רבי יחייא חלם כי הוא בדרכו לבבא סאלי להראות לו את סכין השחיטה כמנהגו, והנה הוא רואה את מרן רבי יעקב אביחצירא. רבי יחייא אמר בליבו אלך לקבל ברכה מהצדיק ואראה לו את הסכין. כשראה רבי יעקב את הסכין אמר: "ניתנה מהר סיני". בהקיצו מהחלום, הבין רבינו שהוא לא צריך להראות

לבבא סאלי את הסכין, וכך עשה באותו שבוע. במוצאי השבת שאל הבבא סאלי מדוע לא הבאת את הסכין לבדיקה? במענה רך רבינו סיפר לו את דבר החלום, אז אמר לו הבבא סאלי: טוב עשית, מכאן ואילך אינך צריך להראות לי את הסכין.

ירד וטבל, עלה ונתקדש

השכם בבוקר היה נוהג רבינו לטבול בנהר ואף בימות החורף הקשים. רבינו סיפר על מקרה בו הוא הצטרף לבבא סאלי לשאת תפילה להחלמת מרן רבי מסעוד אביחצירא זיע"א, אביו של הבבא סאלי, שהיה מוטל על ערש דוויו. בדרכם ביקשו לטבול, אלא שמי המקווה כוסו בשכבת קרח. הבבא סאלי לא נרתע, שבר את גלדי הקרח, נפצע עד זוב דם וירד לטבול. כשיצא אמר לתלמידיו: כנס, אל תפחד. תיכף פשט רבינו את בגדיו ונכנס למים הקפואים, וכך עד יומו האחרון התנהג רבינו בחסידות ובפרישות כפי שנהגה משפחת אביחצירא ורבים ראו ברבינו כאחד מהם.

ירושלים מקודשת מכל ארץ ישראל

בשנת תשכ"א (1961) עלה רבינו לירושלים עיה"ק. אע"פ שהוצעו לרבינו מספר משרות במקומות שונים בארץ, לא הסכים רבינו לעזוב את ירושלים עד שנתמנה בשנת תשכ"ב (1962) לרב שכונת מוסררה. בשכונה קיבלו אותו בכבוד

ענה בחוכמה - קובץ לנהגים

(מקובץ מתוך 'עשרת אבות')

מנהגי חודש אלול

- א. מראש חודש אלול ועד הושענא רבה פותחים את תפילת ערבית במזמור מיוחד: מנהג רבאט וגלילותיה לפתוח במזמור "תפילה לדוד שמעה ה' צדק" (תהלים ז), מנהג מראש וגלילותיה לפתוח במזמור "אשרי נשוי פשע" (תהלים לב), ומנהג רבים לפתוח כבשאר ימי השנה במזמור "לדוד ה' אורי וישעי" (תהלים כז).
- ב. בימים הנ"ל, מנהג כל קהילות מרוקו להוסיף בתפילת שחרית קודם אמירת "קוה אל ה'" את המזמור "לדוד ה' אורי וישעי".
- ג. רבים נהגו לערוך תיקון כרת במשך חודש אלול, ובפרט בלילה שקודם ערב ראש השנה.
- ד. מנהג יהודי מראש והדרום בשעת הסליחות, כשאומר הש"ץ 'א-לוהי המרכבה' הקהל עונה 'ברוך הוא וברוך שמו'.

קופת הרוכלים - מקורות וטעמים

- א. איתא בירושלמי (ר"ה, פ"ד, ה"ח) "שמעה ה' צדק" - זו קריאת שמע, "הקשיבה רינתי" - זו רינון תורה, "האזינה תפילתי" - זו תפילה, "בלא שפתי מרמה" - זו מוסף, מה כתיב בתריה? "מלפניך משפטי יצא" - בטוח אני שיצא לאור משפטי (כ"כ ב'משולחן אבותינו', ע"מ 296). והחיד"א (סנסן ליאיר', סימן ה) כותב שיאמר "מזמור לדוד ה' אורי" מ"ח אלול ועד הושענא רבה, ומה טוב לאומרו בכל השנה.
- ב. וכתב רבי דוד עובדיה זצ"ל (נהגו העם', חודש אלול אות א) שכן היה המנהג במרוקו, והוא ע"פ מה שדרשו חז"ל "אורי" - בראש השנה, "ישעי" - ביום הכיפורים, והוסיף שמובא בשם הקדמונים שהאומר מזמור זה בימים נוראים, אפילו גזרה רעה נתונה עליו יכול הוא לבלטה. וכן הביאו המנהג ב'זכר ברית אבות' (ע"מ 122) וב'מגן אבות' (ע"מ רפה).

בסייעתא דשמיא

שנים שכתבי ידם היו ספונים וטמונים מעין כל,
שנים שאלפי חיבוריהם העתיקים לא נודעו לשוחרי התורה,
שנים שמסורת אדירה ועתיקת יומין הייתה דחוקה לפינה...

לא עוד!

עדה קדושה, ממשיכים בעשייה שכבר החלה מזה שנים ע"י
מכונים חשובים ואנשי שם, העוסקים בשימור מורשת אבותינו,
ועתה, מוסיפים עלון שבת חדש!

"תפארת אבות"

שמנו לעצמנו מטרה להביא לתודעת הציבור וקהל עדתנו
יוצאי מרוקן וצפון-אפריקה,
את תורת רבותינו שוכני עפר, את היסטוריית אבותינו הקדושים,
ואת מנהגיהם והליכותיהם בקודש.
היו שותפים עמנו ושאו ידיכם קודש בתרומה להפצת תורת אבותינו.

צרו קשר במייל: tiferet.avot1@gmail.com

